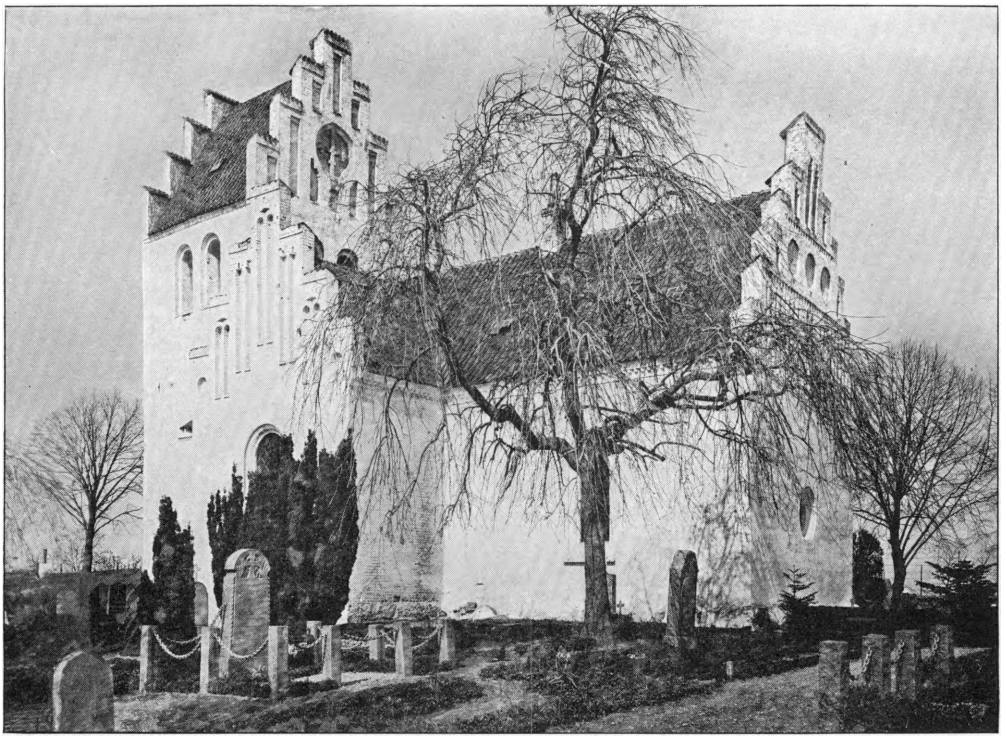

V. H. 1932

Fig. 1. Himlingøje. Ydre, set fra Sydøst.

HIMLINGØJE KIRKE

BJEVERSKOV HERRED

Af Kirken ydedes Gæsteri til Lensmanden paa Tryggevælde 1595—96[1]. Fra Kronen blev den bortskødet til Otte Skeel til Vallø 12. Marts 1688[2], og fra Vallø overgik den til Selveje 1. Juni 1913. Kirken er *Anneks* til Haarlev.

Kirken ligger sydvestlig i Byen paa en lav Banke med ret vid Udsigt mod Syd. Ældre Kirkegaardsmure er nedrevne og ombyggede i ny Tid. †*Kirkeladen,* som havde Straatag og Klinegavl, var 1597 udlejet og solgtes 1603 til Jens Degn, og i Stedet rejstes et Stykke Mur af Klintesten fra Lillehedinge (Rgsk. 1590, 1597 og 1603).

Bygningen er et *sengotisk Langhus* med moderne Korsarme og sengotisk Vesttaarn, men har særlig Interesse ved at indeholde *Rester af en romansk Rundkirke*. Under Kirkens Ombygning 1872 gjorde Provsten opmærksom paa dens ejendommelige Form og foranledigede saaledes en Undersøgelse ved J. Kornerup, som har beskrevet og tegnet flere, senere forsvundne Mure.

Af *Rundkirken* (Fig. 3) er nu kun bevaret det Stykke, paa hvilket den østre Taarnmur er bygget; det er synligt over Taarnhvælvet. De smaa *Kridtkvadre*

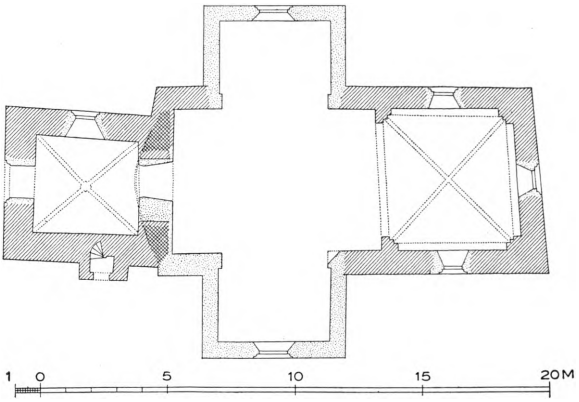

Fig. 2. Himlingøje. Plan. 1:300. Maalt af A. J. Mark-Nielsen 1928. (C. G. Schultz 1931).

ligger i regelmæssige Skifter, nu groft pudsede og ligesom de andre Taarnvægge overkalkede. Murlisener, 18 cm brede og 3 cm svære, afsluttes foroven af en Rundbuefrise, omtrent i Højde med Skibets nuværende Mure, uden andre Gesimsprofiler. I et af Lisenfagene er der tæt op mod Frisen bevaret den øverste Del af et rundbuet Vindue, hvis Buesmig er meget stejl. Alle andre Levninger af Rundkirken, hvis indre Tvm. var 7,13 m og Murhøjde noget over 6 m, er fjernede, og om det oprindelige Kor kan intet sikkert oplyses. Ved Ombygningen og de samtidigt foretagne Gravninger iagttog Kornerup, at Rundkirkens Kridtstens-Sokkel havde Hulkant, hvorover der flere Steder sporedes Murlisener som de i Taarnet bevarede, og at Murene var de sædvanlige Kassemure med raa Fyld indenfor ydre og indre Kvaderklædning (Fig. 4). Mange Kvadre fortandede sig i hverandre; i adskillige var der ridset Bomærker. Ved Gravninger fandtes der trods Eftersøgning intet Spor af Midtpille. Rundkirkens oprindelige Syddør med ydre og indre Smig var bevaret til Ombygningen.

Ændringer og Tilbygninger. Allerede i Slutningen af Middelalderen er Rundkirken blevet stærkt omdannet. Fra Tiden nærmest før Reformationen stammer det nuværende *Kor,* der over Syldsten i dobbelt Lag er bæltemuret af Kridtkvadre og Munkesten. Den 11-takkede Taggavl (Fig. 5), der helt er af Munkesten, har et udpræget sengotisk, af to Savskifter vandret delt Blændingssystem med tre Cirkler og tætstillede »Piber«. I Nord- og Sydmuren, der sikkert har haft almindelig gotisk Falsgesims, skimtes ødelagte Fladbuevinduer; ogsaa i Østgavlen har der vistnok været et lille Vindue. Korrummets Krydshvælv, der har Halvstensribber (brede, uregelmæssige Overribber, delvis

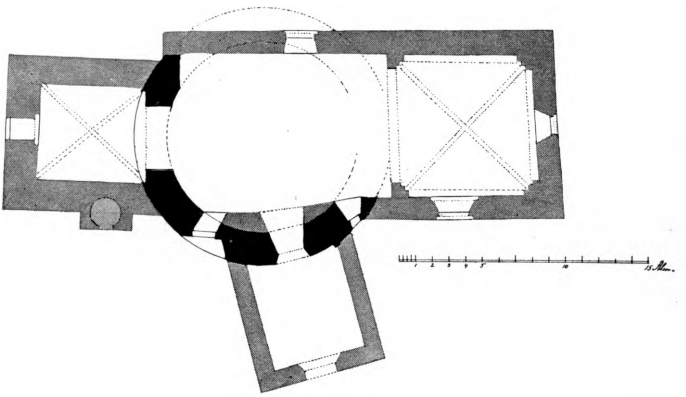
Fig. 3. Himlingøje. Plan, maalt af J. Kornerup 1872.

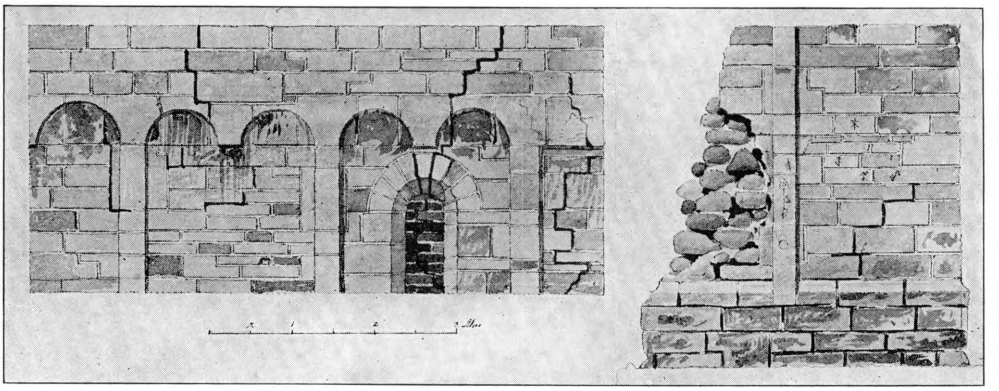

Fig. 4. Himlingøje. Rundkirkens Murværk. Opmaaling af J. Kornerup 1872.

af Kridtkvadre med enkelte Tværtrin og Trinsten), hviler paa Hjørnepiller, men er utvivlsomt samtidig med Ydermurene.

Taarnet, omtrent samtidigt med Koret, er over dobbelte Syldsten overvejende bygget af Kridtkvadre, men med Enkeltheder af Munkesten. Taarnrummet har haft et fladbuet Vestvindue og dækkes af et Krydshvælv, hvis Halvstensribber mødes i en lille Toprude; Kapperne er stærkt buklede, den østre og vestre med skarp Ryg (brede Overribber af Kridtkvadre med Trinsten). Det samtidige Trappehus har Vindeltrappe med Kridtstensspindel. Mellemstokværket faar kun Lys gennem en firkantet Nordglug. Klokkestokværkets parvis grupperede Glamhuller er fladrundbuede. De syvtakkede Gavles vandret afdækkede Højblændinger brydes af en dyb, stor Cirkel, delt af et ligearmet Kors med Tværstave, en Type, som hører hjemme paa Ringstedegnen.

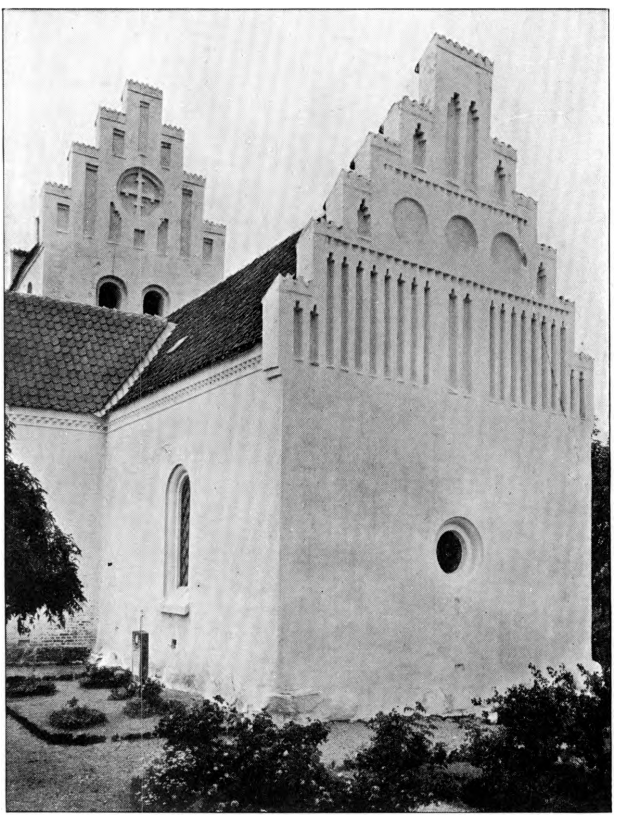

P. N. 1914

Fig. 5. Himlingøje. Østgavl.

Ved den gennemgribende

Ombygning 1872 (Arkitekt Th. Zeltner) har Skibet ganske mistet sin middelalderlige Karakter. Af den sengotiske Mur, der havde afløst de nordlige Dele af Rundmurene og efter Opmaalingen at dømme har været samtidig med Koret, staar nu kun Nordvesthjørnet, af Kridtkvadre, og med Nedbrydelsen af dette Anlæg, der havde fladt Bjælkeloft, forsvandt mange i det indre og ydre kendelige Levn af Rundkirkeskibet. Ogsaa et middelalderligt *Vaabenhus,* der i den syvtakkede Gavl havde tre Højblændinger, blev nedrevet. Resterne af Skibets gamle Murværk, undtagen det i Taarnets Mellemstokværk synlige Parti, skalmuredes, og der rejstes helt nye Korsarme af smaa Mursten med rundbuede Vinduer, dobbelt Savskiftegesims og nyt Bjælkeloft. Samtidig moderniseredes Koret, som fik nye Vinduer og ny Gesims, og i Stedet for den sløjfede Syddør blev der brudt en Vestdør gennem Taarnet, hvis Bue mod Skibet ligeledes blev omdannet.

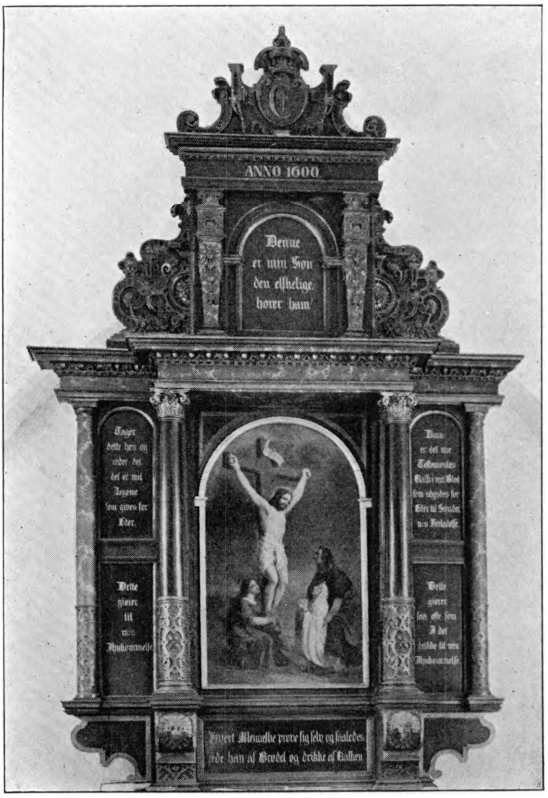

P. N. 1914

Fig. 6. Himlingøje. Altertavle fra 1600.

I det Ydre staar Kirken hvidkalket (indtil de seneste Aar gul med hvide Blændinger) og teglhængt. Paa Korets Gavltinder ligger Munketegl. Det Indre er glatpudset.

INVENTAR

Under det moderne *Alterfløjl* hænger foran det nye Træbord et ældre, brungraat, med Dronning Marie Sofie Frederikkes kongekronede Navnetræk og 1821 i gult Silkebroderi. Dronningen var Protektrice for Vallø Stift.

Altertavle i Højrenaissancestil (Fig. 6). Ifg. Rgsk. 1599 kostede den med Snedkerarbejde, Billedværk og Staffering 80 Daler; selve Tavlen hentedes i Herfølge; Maleren Oluf Hansen Konterfejer agedes til København; Snedkerens Navn nævnes ikke. Det elegante og omhyggelige Snedkerarbejde er sikkert udgaaet fra samme Værksted som Prædikestolen. Karakteristisk for Kompositionen er de to dominerende indre Storsøjler, der, støttet af Postamentkonsoller, bærer Gesimsens fremspringende Midtparti, medens Storstykkets Side-

felter og de ydre toskanske Søjler er svage. Ornamentikken er overvejende Kasetteværk. Storvingerne mangler nu, medens Topstykket har bevaret sine Kartouchevinger og sit Topværk med C 4 under aaben Krone. Det gamle Storfelt er erstattet af et Maleri, 126 × 77 cm, paa Lærred: Kristus paa Korset, med Magdalena, Maria og Johannes, sign.: 1866 F L Storch. Bag-paa Alterbordet staar med Blyant: »C Knippel har malet og forgyldt denne Altertavle 1833«. Den ret mørke Staffering er dog vistnok fornyet senere; paa Topgesimsen er malet Aarstallet 1600, i de mindre Felter nymodens Skriftsprog. Paa Listerne under Storfeltet og mellem Sidefelternes Afdelinger skimtes overmalede Bogstaver, f. Eks. »Ecclesia«.

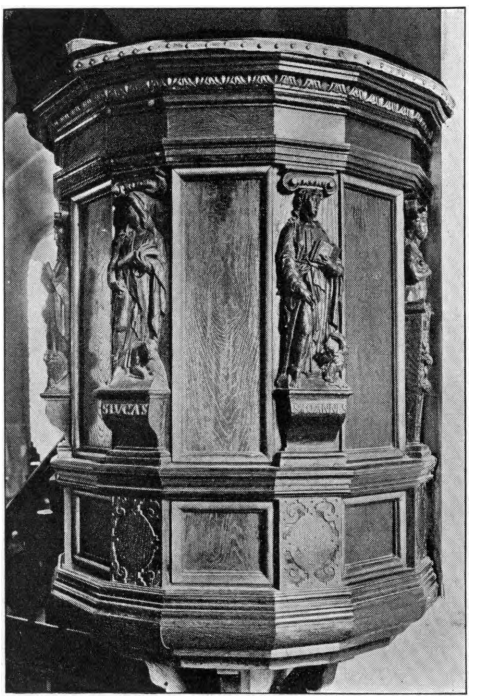

P. N. 1914

Fig. 7. Himlingøje. Prædikestol fra 1604.

Altersølv. Kalk, af kbh. Prøvesølv 1836, 24 cm høj, med Mestermærke for P. R. Eggersen (Olrik 429). Paa Foden og under det høje, som en krater-agtig, antik Vase formede Bæger er drevet Akantusbladrækker, og det er desuden smykket med indstemplede Palmetter over Bukler. *Disk* med de samme Stempler. *Oblatæske* af kbh. Prøvesølv 1835, med samme Mestermærke.

Alterstager, gotiske, 37—38 cm høje, med treringet Skaftcylinder og hvilende paa tre korte Ben.

**Lysestage,* ottesidet, konisk, af Kridtsten, til eet Lys, 26,5 cm høj. Fundet paa Kirkeloftet, nu i Nationalmuseet.

Font af graat Marmor fra o. 1835. *Fad,* glat, af Tin. *Kande* af Tin, med dobbeltsnoet Slangehank og graveret Kirkenavn.

†Daabshaandklæde af Klosterlærred med brede Kniplinger for Enderne blev købt 1671—72 (Rgsk.).

Prædikestol af Tryggevældetype, ifg. Rgsk. gjort 1604 af Hans Snedker i Enderslev for 46 Daler Mønt og stafferet af Peder Maler i Helsingør for 35 Rigsdaler (Fig. 7). Stolen er meget nær beslægtet med den bedre bevarede Prædikestol i Sneslev (Ringsted H., Sorø A.), hvortil Kompositionen svarer, baade de prydløse Felter med de glatte Rammeprofiler og de slanke, dygtigt og omhyggeligt, men noget tørt gjorte Hjørnefigurer, især Matthæus, hvis lille Engel vender Ryggen til Beskueren, og Marcus. I Sammenligning med Sneslev-

stolen er de to Evangelisters Ansigtstyper dog ombyttede, og Lucas, der bærer Kappe over Hovedet og flad Halskrave, stemmer bedre overens med den gængse Renaissancetype, ogsaa derved, at hans korte, kun indridsede Skæg ikke skjuler den senede Hals. Ligesom i Sneslev findes i Stedet for den femte Figur en nøgen kvindelig Herme med krydslagte Arme og med den ene Haand gribende om sit Bryst. Paa Postamenthjørnerne har der været nu fjernede Masker. Egetræet er fuldstændig renset for Staffering, Listerne delvis nye.

Stolestader fornyedes 1635, da der gjordes 24 nye Stole af tørre svenske og norske Deller. Paa de fornyede eller afhøvlede Gavle sidder brede, flade Pilastre fra denne Tid, nær beslægtede med Stader i Magleby og Smerup (Stevns H.). Kapitælerne er joniske, Skafterne prydede med fladsnittet, snart symmetrisk og snart usymmetrisk, barokt Rankeværk; paa Fodstykkerne Kasetteværk. I Koret er bevaret to tilsvarende Dørfløje med Arkadefelter. Nogle af Staderne synes at være moderne Kopier. Alt Stoleværket er lyst egetræsmalet.

†*Pulpitur*, samtidigt med Stoleværket 1635, stafferedes 1662—63 (Rgsk.).

Klokker. 1) med Versaler: »Durch das Fuer und Hitze bin ich geflossen Claus van Dam hat mich gegossen« og paa Klokkelegemet »Anno 1647» samt et anseligt, rigt orneret, 18,5 cm højt C 4 under aaben Krone. Tvm. 87 cm.
2) mellem Akantusbladrækker: »Soli deo gloria me fecit I. B. Holtzman. Hafniae. 1737«; paa Klokkelegemet Sofie Magdalenes kongekronede Navnetræk i Laurbærkrans. Tvm. 57 cm. Klokken er i ny Tid ført til Kirken fra Vallø.

†En Klokke afgaves 1528. †En liden Klokke ophængtes 1618 (Rgsk.).

KILDER OG HENVISNINGER

Kaldsbog ved Embedet (se Haarlev). — Regnskaber 1577—68 (Vallø A) og 1661—71 (RA). — Præsteindberetning 1755 (NM). — Museumsindberetninger af J. Kornerup 1871 og 1872, af Sophus Müller og Erik Schiødte 1875, Mogens Clemmensen og Poul Nørlund 1914, C. A. Jensen 1917. Revideret 1932 af C. A. J. og V. H.

H. Frölen: Nordens befästa Rundkyrkor. 1910 II, 149 ff., med Henvisninger til ældre Litteratur. — A. Petersen: Vallø. S. 312—15.

[1] Tryggevælde Lensregnskab (RA). [2] Kronens Skøder II, 656.

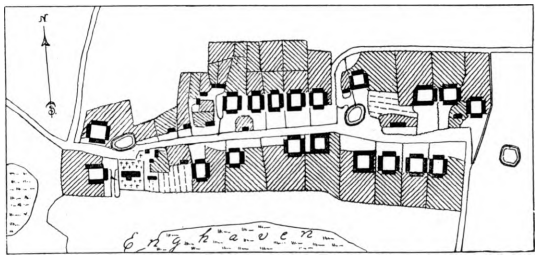

Fig. 8. Himlingøje 1795.